

ONLAYN TA'LIM VA UNING SAMARADORLIGI

Osiyo Xalqaro Universiteti

1-Bosqich magistrant **Jabborova Shahrida**

Jabborovashahrida@gmail.com

Ilmiy rahbarim: **Fayziyeva Umida Asadovna**

Annotatsiya: Ushbu maqolada onlayn ta'limning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni, uning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, samaradorligi tahlil qilinadi. Maqolada pandemiya davrida onlayn ta'limning rivojlanishi, turli platformalar orqali ta'lim berish tajribalari va bu tizimning o'quvchilarga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, onlayn ta'lim samarali bo'lishi uchun zarur bo'lgan omillar ham ko'rib chiqiladi. Muallif bu sohadagi mavjud muammolarni tahlil qilib, ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: onlayn ta'lim, masofaviy o'qitish, zamonaviy ta'lim, ta'lim samaradorligi, raqamli texnologiyalar, interaktiv darslar, pedagogika.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль онлайн-образования в современной системе обучения, его преимущества и недостатки, а также анализируется его эффективность. Освещается развитие дистанционного обучения в период пандемии, использование различных цифровых платформ и влияние данного формата на учащихся. Также обсуждаются условия, необходимые для повышения эффективности онлайн-обучения. Автор анализирует существующие проблемы в этой области и предлагает рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: онлайн-обучение, дистанционное образование, современное обучение, эффективность образования, цифровые технологии, интерактивные уроки, педагогика.

Onlayn ta'lim nima?

Onlayn ta'lim tushunchasi va shakllari (masofaviy ta'lim, videodarslar, interaktiv platformalar). Texnologik vositalar: Zoom, Google Meet, Moodle, Telegram darslar, YouTube videodarslar. Onlayn ta'limning afzalliklari, joy va vaqt tanlovidagi

erkinlik, har bir o'quvchining shaxsiy sur'atda o'rganish imkoniyati, keng resurslar: video, maqola, forumlar, testlar, texnologiyalarga moslashuvchanlikni oshirishi. Onlayn ta'limning kamchiliklari, yuzma-yuz muloqot yetishmasligi, texnik nosozliklar va internetga bog'liqlik, o'quvchilarning e'tiborini ushlab turish qiyinligi, baholash tizimining noaniqligi. Samaradorlik tahlili; tadqiqotlar asosida: qaysi sohalarda onlayn ta'lim samarali? o'qituvchilar va o'quvchilarning fikrlari (intervyu yoki statistik ma'lumotlar), onlayn va an'anaviy ta'limning taqqoslanishi. Yaxshi natijaga erishish uchun shartlar, o'qituvchilarni raqamli texnologiyalarga o'rgatish, interaktiv dars metodlarini qo'llash, oila va maktab hamkorligini kuchaytirish, o'quvchilarni mas'uliyatli va mustaqil o'qishga undash.

Onlayn ta'lim bu — kelajakning ajralmas qismi.

Uni to'g'ri yo'lga qo'yilsa, samarali natijalar berishi mumkin.

Texnik, psixologik va metodik tayyorgarlik muhim. Zamonaviy texnologiyalar taraqqiyoti ta'lim sohasiga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Ayniqsa, pandemiya davrida butun dunyoda ta'lim jarayonining onlayn shaklga o'tishi bu sohadagi islohotlarni tezlashtirdi. An'anaviy o'quv jarayonidan farqli o'laroq, onlayn ta'lim joy va vaqt cheklovlarisiz bilim olish imkonini yaratdi. Shu sababli, bugungi kunda onlayn ta'limning samaradorligi haqida ilmiy va amaliy jihatdan chuqur tahlil qilish dolzarb masalaga aylangan. Onlayn ta'limning asosiy afzalliklaridan biri — bu moslashuvchanlikdir. O'quvchi o'ziga qulay vaqtda, qulay joyda darslarni ko'rish, o'qituvchi esa dars materiallarini turli shakllarda (video, audio, matnli fayllar) taqdim etish imkoniyatiga ega. ¹Shu bilan birga, zamonaviy platformalar orqali testlar, topshiriqlar va interaktiv mashg'ulotlar o'tkazish mumkin bo'lib, bu o'quvchilarning faolligini oshiradi. Ayniqsa, mustaqil ta'lim olishni xohlagan yoshlar uchun onlayn ta'lim katta imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, bu shaklning muammoli jihatlari ham yo'q emas. Avvalo, texnik vositalarning har doim ham yetarli bo'lmasligi, internetga ulanishdagi muammolar, ayrim hollarda o'quvchilarning mas'uliyatsizligi kabi omillar onlayn ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuningdek, yuzma-yuz muloqotning yetishmasligi o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida hissiy bog'lanishni kamaytiradi. Bu esa, ayniqsa, kichik yoshdagi bolalar uchun salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Onlayn ta'lim samaradorligini oshirish uchun bir nechta omillar muhim sanaladi. Birinchidan, o'qituvchilar raqamli texnologiyalarni puxta o'zlashtirishi lozim. Ikkinchidan, darslar interaktiv, qiziqarli va o'quvchining e'tiborini

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2021-yil 6-aprel, PQ-5040-son

ushlab turadigan tarzda tashkil qilinishi zarur. Uchinchidan, oila va ta'lim muassasalari hamkorligida o'quvchilarni mas'uliyatli, intizomli bo'lishga o'rgatish muhim.

Oliy ta'limda masofaviy ta'limni joriy etish: 2022-yil oktabr oyida hukumat qarori bilan oliy ta'lim muassasalarida masofaviy ta'limni joriy etish to'g'risidagi nizom tasdiqlandi. Unga ko'ra, 2023/2024 o'quv yilidan boshlab davlat va xususiy oliygohlarga masofaviy ta'lim yo'nalishida kadrlar tayyorlashga ruxsat berildi.

Ta'lim tizimida raqamli boshqaruvni kuchaytirish: 2025-yil 14-may kuni O'zbekiston UNESCOning Ta'limni boshqarish axborot tizimi (EMIS PATT)ni joriy etgan Markaziy Osiyodagi birinchi davlatga aylandi. Bu tizim ta'lim sohasidagi ma'lumotlarni tahlil qilish va qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega.

Umumiy o'rta ta'limda kasbiy sertifikatlash tizimi: 2024-yil 12-fevralda qabul qilingan 87-sonli qarorga muvofiq, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagogik kasblarga birinchi marta ishga qabul qilinayotgan talabgorlar uchun kasbiy sertifikatlash tizimi joriy etildi. Bu tizim o'qituvchilarning malakasini baholash va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan.

Onlayn maktablar faoliyati: O'zbekistonda ilk to'laqonli onlayn maktab — "Leader Online" faoliyat yuritmoqda. Bu maktabda o'quvchilar masofaviy tarzda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lib, zamonaviy texnologiyalar yordamida darslar tashkil etiladi.

Onlayn ta'lim platformalari

O'zbekistondagi platformalar: *ZiyoNET* — O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan yaratilgan portal bo'lib, o'quvchilar va o'qituvchilar uchun bepul elektron darsliklar, testlar, videodarslar taqdim etadi.

Edu.uz — Oliy ta'lim muassasalari uchun masofaviy o'qitish tizimi. Bu yerda darslar, topshiriqlar va baholash vositalari bir tizimga jamlangan.

Maktab.uz — boshlang'ich va o'rta maktab o'quvchilari uchun mo'ljallangan masofaviy ta'lim portali.

EduMarket.uz — turli sohalar bo'yicha pullik va bepul kurslar taqdim etuvchi onlayn ta'lim bozori.

Xalqaro platformalar: *Coursera, edX* — dunyodagi eng yirik universitetlar (MIT, Harvard, Stanford) tomonidan ochilgan kurslarni taklif qiladi.

Khan Academy — boshlang'ichdan tortib kollej darajasigacha bo'lgan o'quv materiallarini, ayniqsa, matematika va fizika fanlarida bepul taqdim etadi.

Udemy, FutureLearn — kasbiy ko'nikmalar (dizayn, dasturlash, marketing) uchun mo'ljallangan, ko'pincha sertifikatlar beradi.

Interaktivlik — testlar, viktorinalar, loyiha ishlari, video-chatlar yordamida o'quvchilar faol qatnashishga undaladi.

Ijtimoiy-emotsional o'sish — virtual guruhlar, muhokama forumlari orqali o'quvchilar o'zaro fikr almashib, ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Kamchiliklar va ehtiyot choralari: Internet infrastrukturasi — ayniqsa, chekka hududlarda barqaror internet aloqasi yo'qligi onlayn darslarning samaradorligini pasaytiradi.

Raqamli savodxonlik — ko'plab o'quvchilar va ayrim o'qituvchilar zamonaviy texnologiyalarni ishlatishda qiynalmoqda.

Baholash va monitoring — onlayn testlar yoki topshiriqlarda yolg'on ma'lumot taqdim qilish ehtimoli yuqori. Bu muammoga qarshi plagiat aniqlovchi dasturlar, AI asosida nazorat texnologiyalari ishlab chiqilmoqda.

Talabalar fikri: So'rovnomalar natijasiga ko'ra, talabalar onlayn darslarni qulay deb bilishmoqda, ayniqsa qayta ko'rish, mustaqil o'rganish imkoniyatlari tufayli. Xalqaro ishtirok: O'zbekiston yoshlari xalqaro onlayn kurslarda faol ishtirok etmoqda. Bu ularga xorijiy universitetlarga kirish yoki yangi ko'nikmalar egallash imkonini bermoqda.

Tarixiy rivojlanishi: Onlayn ta'limning ilk bosqichlari XX asr oxiriga to'g'ri keladi. Dastlab elektron pochta va forumlar orqali bilim almashilgan bo'lsa, keyinchalik video darslar va masofaviy o'quv tizimlari rivojlandi. 2020-yilda butun dunyo COVID-19 pandemiyasi tufayli masofaviy ta'limga majburiy ravishda o'tdi. Bu jarayon onlayn ta'limning imkoniyatlari va kamchiliklarini ochib berdi. O'zbekistonda ham shu davrda Ziyonet, Maktab.uz kabi platformalarning faoliyati kuchaydi.²

Onlayn ta'lim shakllari: Onlayn ta'lim asosan quyidagi shakllarda amalga oshiriladi: Sinxron (real vaqtli): o'qituvchi va o'quvchilar bir vaqtning o'zida onlayn darsda

² www.ziyonet.uz – Ta'lim portali.

ishtirok etadilar (Zoom, Google Meet). Asinxron (oldindan yozilgan): dars materiallari oldindan tayyorlanadi va o'quvchilar uni mustaqil ravishda o'rganadi. Gibrid shakl: onlayn va an'anaviy darslarning kombinatsiyasi sifatida qo'llaniladi.

O'qituvchilar roli: Onlayn ta'limda o'qituvchining roli o'zgaradi. Endi u faqat ma'lumot beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, interaktiv muhit tashkilotchisi hamdir. O'qituvchilar uchun raqamli metodikalarga moslashish, texnik vositalardan foydalanishni o'rganish muhim hisoblanadi.

O'quvchilar motivatsiyasi: Uydan o'qish o'quvchiga qulaylik bersada, diqqatning tez chalg'ishi, o'quvga bo'lgan qiziqishning pasayishi mumkin. Shuning uchun onlayn baholash va rag'batlantirish mexanizmlari muhim o'rin tutadi. Ball tizimi, reytinglar, sovrinlar orqali o'quvchining faolligi rag'batlantiriladi.

Texnologiyalar roli: Zamonaviy texnologiyalar onlayn ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi: AI (sun'iy intellekt): individual yondashuvni ta'minlaydi, avtomatik baholash imkonini beradi. VR/AR: virtual laboratoriyalar, tajriba darslari, tarixiy ekskursiyalarni yaratish imkonini beradi.

Mobil ilovalar: Duolingo, Photomath, Google Classroom kabi vositalar o'quv jarayonini qulaylashtiradi.

Onlayn ta'limning ijtimoiy jihatlari: Boshlang'ich bosqichda ota-onalarning roli oshadi. Shuningdek, iqtisodiy jihatdan qiyin ahvoldagi oilalar farzandlarining sifatli ta'lim olishida internet va texnika yetishmovchiligi muammo tug'diradi. Bu tengsizlikni bartaraf etish uchun davlat va nodavlat tashkilotlarining yordam dasturlari muhim.

Hukumat tashabbuslari: O'zbekistonda so'nggi yillarda onlayn ta'limni rivojlantirish bo'yicha bir qancha qarorlar qabul qilindi:

Masofaviy ta'lim yo'nalishlarining ochilishi: EMIS – ta'lim statistikasi axborot tizimi joriy etildi. Kasbiy sertifikatlash tizimi orqali o'qituvchilarning malakasi nazorat qilinmoqda. "Leader Online" kabi onlayn maktablar faoliyat yuritmoqda.

Statistik ma'lumotlar: 2023-yilda 1000 dan ortiq maktab va 30 dan ortiq OTM o'z onlayn platformalariga ega bo'ldi. So'rovnomalarga ko'ra, talabalar onlayn darslarning qayta ko'rish va moslashuvchanlik xususiyatlarini yuqori baholagan. Yoshlarning 60% dan ortig'i xalqaro onlayn kurslarda qatnashgan yoki qatnashmoqchi.

Kelajak istiqbollari: Onlayn ta'limning kelajagi raqamli universitetlar, xalqaro onlayn diplomlar, AI asosidagi shaxsiy o'quv dasturlari va kengaytirilgan onlayn sertifikat tizimlari orqali rivojlanadi. Bu ta'limning global va ochiq bo'lishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Onlayn ta'lim bugungi kunda zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylandi. U vaqt va makon chegaralarini yengib o'tib, ko'plab insonlar uchun ta'lim olish imkoniyatini yaratmoqda. Shu bilan birga, uning samaradorligi ko'plab omillarga – texnologik infratuzilma, o'qituvchilar tayyorgarligi, o'quvchilarning motivatsiyasi va hukumat siyosatiga bog'liq. Kelajakda bu soha yanada rivojlanib, raqamli transformatsiyaning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2021-yil 6-aprel, PQ-5040-son.*
2. *www.ziyonet.uz – Ta'lim portali.*
3. *www.edu.uz – O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi.*
4. *www.coursera.org – Xalqaro onlayn ta'lim platformasi.*
5. *UNESCO. (2022). "Education in a post-COVID world".*
6. *www.khanacademy.org – Onlayn ta'lim resursi.*
7. *Fotohujjatlar va rasmiy hisobotlar (2023) – Ta'lim muassasalari statistikasi*